

ble como auxiliar de lectura, sino también como portador de datos de interés lexicológico al añadir el número total de ocurrencias de cada voz incluida.

Un texto singular y excepcional como es el *Corán de Toledo* era merecedor del encomiable esmero con que su máxima especialista, C. López-Morillas, lo ha analizado y editado en este volumen, que sin duda encontrará el eco académico y científico del que es acreedor.

Raquel SUÁREZ GARCÍA

Seminario de Estudios Árabo-Románicos de la Universidad de Oviedo

MASSANELL I MESSALLES, Mar (2011): *Permeabilitat del català nord-occidental a l'estàndard mediàtic i educatiu: el cas de l'Alt Urgell*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans (Biblioteca de Dialectologia i Sociolingüística, xvi), 432 p.

No direm mentida si afirmem que gairebé totes les recerques de caire dialectal, i més en concret les dutes a terme sobre l'àmbit catalanoparlant, tenen en el seu origen una motivació personal, un interès individual de l'autor pel fet de ser parlant d'un geoelecte concret o de tenir-hi una vinculació especial. Hom veu la necessitat d'estudiar-lo, d'analitzar-lo, o simplement d'aportar dades perquè en quedi constància per a les generacions futures de com era i de com ha anat canviant amb el pas del temps. I en la majoria dels casos, aquests treballs que han nascut gairebé com un acte de responsabilitat amb la llengua materna i amb la varietat diatòpica més propera a l'autor, esdevenen investigacions d'importància cabdal perquè donen la possibilitat d'aprofundir en el coneixement de la llengua catalana i, en particular, de la situació dels seus dialectes.

Justament aquesta és la raó fonamental que ha dut la Dra. Mar Massanell i Messalles a desenvolupar l'estudi titulat *Permeabilitat del català nord-occidental a l'estàndard mediàtic i educatiu: el cas de l'Alt Urgell*, del qual donem notícia en aquestes pàgines. Segons l'autora, la justificació de la recerca rau en «el fet de ser una parlant nord-occidental en terres centrals, amb l'agreujant de tenir la consciència lingüística ben desvetllada per raó dels estudis que havia triat» (p. 13), o sia, una motivació personal que ha desembocat en una publicació molt valuosa, consideració que resta recolzada, a més, per haver estat editada per l'Institut d'Estudis Catalans dins la col·lecció de la «Biblioteca de Dialectologia i Sociolingüística». A partir del seu propi idiolecte, la Dra. Massanell s'adona de les transformacions que el seu sistema morfològic està experimentant i que es tradueix en la lluita entre les formes dialectals i les normatives i/o centrals. Aquests canvis fan que es plantegi realitzar una investigació que abracci tota l'àrea del català nord-occidental per tal de verificar-ne el grau d'orientalització.

Després d'un «Pòrtic» (p. 13-14) on, a més de la justificació de la recerca, inclou els agraïments a les persones que han tingut un paper important en l'elaboració, amb un reconeixement especial per als informants, veritables protagonistes del llibre, la Dra. Massanell ofereix una introducció (p. 15-97), en la qual, d'una manera molt detallada, explica tots els aspectes generals de la recerca. En primer lloc, se centra en la situació actual del català nord-occidental, condicionada per diversos factors: la divisió del dialecte en diferents territoris administratius i la situació legal en cadascun d'ells (cosa que afavoreix la disgregació lingüística); les relacions del català nord-occidental amb el català central dins l'autonomia catalana, que deixen el primer en una situació d'inferioritat, perquè el central té una població més nombrosa i està més prestigiada; i l'impacte de la normalització lingüística, que es manifesta en la pressió de l'estàndard sobre la varietat dialectal, afavorint l'anivellament lingüístic. Segons l'autora, les característiques lingüístiques que es veuen afectades per aquesta atracció cap a l'estàndard i que poden tenir una incidència en la fesomia del dialecte, es troben en el terreny de la morfologia, concretament en la cliticització, la flexió nominal i la flexió verbal. Es palesa, doncs, que els parlants disposen de dues opcions a l'hora de configurar el seu idiolecte: mantenir les característiques tradicionals del seu parlar, però a costa de renunciar al prestigi de certes formes alienes en expansió; o adoptar els trets estandarditzats, però estranys al seu territori. En aquesta tria actuen factors decisius, com són l'edat (que determina, a més, el grau d'ex-

posició a la norma estàndard) i les característiques de la població d'origen (amb més o menys tancament cap a l'exterior).

Prenent com a base aquest panorama, la Dra. Massanell planteja com a hipòtesi de treball d'aquesta recerca que el català nord-occidental tendeix a substituir progressivament les seves característiques tradicionals a favor de les que són comunes a l'estàndard i al central, tenint en compte que aquesta substitució no és uniforme i que depèn de la població d'origen del parlant i de la seva edat. I per tal de demostrar-la, es proposa d'oferir una descripció actualitzada dels fenòmens que en la flexió nominal, la flexió verbal i la cliticització presenten variabilitat, seleccionant un conjunt representatiu de localitats i d'informants arreu del territori que abraça el susdit subdialecte. Per aquest motiu, l'autora decideix de fer enquestes en dos tipus de localitats: el cap de la comarca o nucli principal, i una altra població entre 300 i 600 habitants; en total, 40 poblacions repartides entre Andorra i les dinou comarques que comprèn el dialecte nord-occidental (p. 54). En relació amb els informants, s'estableixen tres franges d'edat: de 15 a 19 anys (nascuts en democràcia, estudis sempre en català), de 30 a 45 anys (escolaritzats en castellà, però coneixedors del català normatiu per altres vies), i de 55 a 75 anys (escolaritzats en castellà i coneixedors del català per transmissió oral familiar). S'escullen dos informants per casella, amb un total de 240 enquestes previstes.

Per tal d'obtenir les dades necessàries, la Dra. Massanell confecciona un qüestionari compatible amb l'utilitzat per Joaquim Viaplana i Esteve Clua en el *Corpus de català contemporani de la Universitat de Barcelona* (CUB), dividit en quatre seccions relatives a la morfologia flexiva (gènere i nombre de substantius i adjectius; verbs regulars) i als clítics (articles i articles anafòrics; pronoms febles), qüestionari que és reproduït íntegrament dins el llibre (p. 26-53). S'hi afegeixen, a més, dos aspectes de fonètica: el tractament de /e, e/ subjacents en síl·laba inicial àtona sense obertura (v. gr. *eriçó*), i la segregació de iod per la sibilant prepalatal sorda postvocàlica en l'increment dels verbs de la classe III (+ext), del tipus *servir*. També aplega dades mitjançant un text lliure oral creat pels informants.

Nogensmenys, atès que l'elaboració d'una recerca d'aquestes característiques resulta complexa en molts aspectes, la Dra. Massanell opta per fer un assaig en un àmbit geogràfic més reduït, sobretot per assegurar l'interès del projecte. És per això que delimita l'abast del territori a una sola comarca (i, en conseqüència, a dues poblacions i sis informadors). La comarca que escull és l'Alt Urgell per la seva situació de cruïlla dialectal, de manera que pot aportar força elements de variació ja que entra en contacte amb el subdialecte pallarès, el català central i el català septentrional de transició, així com amb el parlar xipella. Les dues poblacions enquestades són la Seu d'Urgell i Coll de Nargó.

Després de decidir raonadament els fenòmens lingüístics que cal analitzar, d'elaborar el qüestionari per recollir les dades i de delimitar la zona d'estudi, la Dra. Massanell se centra en la presentació de la metodologia que emprà en l'anàlisi i interpretació de les dades (p. 56-76). En primer lloc, l'autora relata els criteris que ha seguit en la transcripció fonètica dels materials recollits i explica la confecció de la base de dades. A continuació justifica l'anàlisi lingüística dins el marc de la dialectologia generativa, explicant-ne breument els principis i els objectius. I, finalment, planteja els resultats, conclusions i perspectives de la recerca: uns resultats que es concretaran en una llista de regles morfològiques i fonològiques que demostrin la variació des d'un punt de vista lingüístic; unes conclusions orientades a avaluar l'estat del dialecte en les poblacions estudiades, que confirmaran o matisaran la hipòtesi de partida; i unes tendències que hauran de ser corroborades amb l'estudi més ampli inicialment previst.

El segon capítol (p. 77-97) està dedicat a explicar la recollida del material a la Seu d'Urgell i a Coll de Nargó (duta a terme entre l'octubre de 1994 i el juliol de 1995), la localització dels informants i la realització de les enquestes, en les quals l'autora va usar la seva varietat espontània, el català nord-occidental d'Arbeca, i un registre col·loquial, per tal de situar-se en un nivell lingüístic més proper al dels informadors. Tot seguit dóna notícia de la comarca i presenta cadascuna de les poblacions escollides, reformulant després les hipòtesis de treball exposades a la introducció: 1) la Seu d'Urgell mostrarà un distanciament respecte de la parla de les comarques nord-occidentals veïnes i s'atansarà cap a formes més properes al català central; 2) els joves de Coll de Nargó es diferenciaran dels usos lingüístics de la resta de la localitat; 3) la població adulta i gran de Coll de Nargó serà la que mostrarà un conservadorisme

lingüístic més accentuat. Per acabar aquesta part del capítol, inclou la nòmina de tots els informants dels dos punts d'enquesta, incorporant-hi fins i tot algunes reflexions dels de Coll de Nargó sobre la varietat local o comarcal, les quals, en certa manera, també influeixen en alguns comportaments lingüístics.

En els tres capítols següents, la Dra. Massanell s'ocupa de l'estudi dels materials i de l'anàlisi dels aspectes gramaticals avançats en els pàgines introductòries, seguint els postulats de la dialectologia generativa: la flexió nominal (p. 99-145), la cliticització (p. 147-221) i la flexió verbal (p. 223-365). Des d'un punt de vista teòric, l'autora fonamenta les seves interpretacions en les propostes desenvolupades per Joaquim Viaplana en diverses publicacions relatives al català central, tenint en compte, no obstant això, les aportacions de Joan Mascaró pel que fa a la morfologia i de Max W. Wheeler quant als aspectes fonètics i fonològics.

Sense entrar en detall, podem asseverar que el procediment ha estat el mateix en cadascun d'aquests capítols. La Dra. Massanell estableix un punt de partida, en el qual presenta, des d'una perspectiva generativa, els fets gramaticals sobre els quals demostrarà la variació dialectal i el canvi lingüístic a l'Alt Urgell. Comença sempre amb l'establiment de les regles que expliquen l'estructura fònica i morfològica del català estàndard, fent especial atenció després a la varietat central per ser aquella en la qual s'ha basat essencialment la norma del català. Un cop determinades les regles generals, mirant d'explicar-ne també els casos particulars o excepcionals, s'endinsa en la descripció de les dades aplegades a l'Alt Urgell, de manera que va examinant tots els fenòmens fònics i morfològics que divergeixen del català estàndard i/o central, i alhora va concretant les regles transformadores que actuen en cada cas. Cal subratllar, en aquest punt, que la minuciositat de l'anàlisi, dels plantejaments i de les explicacions de l'autora crida especialment l'atenció, perquè aporta al lector tots els elements que poden ajudar a entendre el procés i la situació de canvi que està experimentant la varietat nord-occidental en aquesta comarca, tenint en compte sempre els criteris segons els quals s'han seleccionat els informants, és a dir, l'edat i la població d'origen, i sense deixar de banda els estudis cursats, factor que està directament relacionat amb els altres dos.

Cadascun dels tres estudis esmentats permeten d'aïllar una sèrie de variables lingüístiques que corresponen expressament a les regles a través de les quals s'observen diferències fonològiques i morfològiques entre els informats de la Seu d'Urgell i Coll de Nargó. Són un total de vint variables que la Dra. Massanell presenta esquemàticament en una taula final (p. 367-371), amb tota una sèrie de variants que també resulten condicionades per l'edat i la població de procedència. Fent abstracció de la informació que proporcionen els capítols relatius a la flexió nominal, la cliticització i la flexió verbal, podem dir que les variables que marquen realment el canvi lingüístic són les següents: 1. **Flexió nominal**: els masculins del tipus *excursionist[e]* i *homicid[e]*, els femenins del tipus *alegr[a]* i *xerrair[a]*. 2. **Clítics**: primera persona del plural *ens/mos*, article determinat *el-els/lo-los*, predomini de les formes *em-et-es/me-te-se* en proclisi, ús de les variants *mi-ti-si-ni* (com el xipella), ús de la solució *espe[réwns]*, ús de les solucions *com[préws]-com[préw.ze]* en la segona persona del plural, reducció de /e/ i /ε/ subjacents en [ə] en síl·laba inicial àtona sense obertura. 3. **Flexió verbal**: a) **Variables morfològiques**: morf /á/ en la primera y segona persona del plural del present d'indicatiu i en la segona del plural de l'imperatiu (*cantam, cantau*) dels verbs de la classe I (-ar); morf de mode-temps /a/ per a la segona i tercera persona del singular del present d'indicatiu (*sentes, senta*) dels verbs de la classe III [-ext] (-ir); morf de mode-temps /ba/ per a l'imperfet d'indicatiu (*cabeva, bativa, sentiva*) dels verbs de les classes II (-er, -re) i III (-ir); morf de mode-temps /í/ per a totes les persones del futur hipotètic excepte la primera del singular (*cantarís, cantarí*, etc.); morf de mode-temps /a/ per a la primera persona del singular del present de subjuntiu (*canta, bega, partixa*); morf de mode-temps /o/ per a les persones segona i tercera del singular i tercera del plural del present de subjuntiu (*cantos, canto, canton*); morf de mode-temps /sa/ per a la primera persona del singular de l'imperfet de subjuntiu (*cantessa, perdessa*); morf de mode-temps /se/ per a totes les persones de l'imperfet de subjuntiu, excepte la primera i la tercera del singular (*cantesses, perdesses*). b) **Variables fonològiques**: tractament de /a/ subjacent en síl·laba final àtona oberta en formes verbals de tercera persona del singular (*cant[e], cantav[e], perdiv[e], sentiv[e]*); tractament de /a/ i /ε/ subjacents en síl·laba final travada per /m/ (*cantàv[ə]m, perdiv[ə]m, cantàv[o]m, perdiv[o]m*); tractament de /a/ i

/e/ subjacents en síl·laba final àtona travada per /w/ (*cantàv[ə]u, perdív[ə]u, cantàv[o]u, perdív[o]u*). Dins el capítol de la flexió verbal, cal destacar també la comparació de les dades actuals amb les que recollí Antoni M. Alcover a principis del segle xx a la Seu d'Urgell i a Organyà (localitat propera a Coll de Nargó), mitjançant la qual proporciona la autora una interessant perspectiva diacrònica de cadascuna de les variables seleccionades.

En conclusió, l'aprofundit estudi que conté el llibre de la Dra. Massanell demostra indefectiblement les hipòtesis de què partia, és a dir, la total estandardització i orientaltització de la varietat nord-occidental de la Seu d'Urgell, fet que també es palesa en els parlants més joves de Coll de Nargó, com a conseqüència de la seva relació amb la capital de la comarca pels seus estudis, però no així en els adults i grans d'aquella petita població, molt més conservadors lingüísticament. Alhora s'observa que la diferència entre la parla actual i la parla d'inici de segle és molt més gran a la Seu d'Urgell que a Coll de Nargó, paral·lelament a les transformacions que han experimentat ambdós municipis. Es comprova, així mateix, que totes les franges d'edat de Coll de Nargó presenten un grau d'inseguretat molt més accentuat que a la Seu d'Urgell, amb una barreja de formes pertanyents a sistemes diferents. Per últim, es constata en els joves la pressió de l'ortografia en l'abandó de la pronúncia tradicional a favor de solucions que concorden amb les escrites (masculins amb el sufix *-ista* i no *-ist[e]*, formes verbals de tercera persona acabades en *-a* i no en [e], mots començats amb *e* àtona i no [a]).

L'obra de la Dra. Massanell que hem ressenyat en aquestes pàgines només mereix paraules de felicitació i lloança per la seva magnitud, per la seva transcendència i per la seva projecció de futur (de fet, ha esdevingut la gènesi de la recerca «*Feve temps que no diva tants verbs!*». *Manteniment i transformació de paradigmes verbals en el català nord-occidental del tombant de segle*, publicada en 2012). Cal remarcar —ho hem dit ja en algun moment— la meticulositat amb què l'autora tracta cada fase de la investigació, cada part del llibre, cada aspecte de l'anàlisi lingüística; fins i tot el capítol dedicat a la bibliografia, on no ofereix una simple relació de referències, sinó que comenta breument cadascun dels títols proporcionats amb una síntesi del seu contingut. A més, en un apèndix posa a l'abast del lector el material aplegat, mitjançant la transcripció de totes les dades recollides a través de les enquestes, fet que dona un valor afegit al conjunt de la publicació.

Javier GIRALT LATORRE
Universitat de Saragossa

MASSANELL I MESSALLES, Mar (2012): «*Feve temps que no diva tants verbs!*». *Manteniment i transformació de paradigmes verbals en el català nord-occidental del tombant de segle*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 237 p. + CD.

Per als qui centrem els nostres interessos en l'estudi del català nord-occidental i, encara més, ens dediquem a la Filologia Catalana des de la perifèria, sempre és motiu de joia la publicació de monografies que aprofundeixen la realitat lingüística de les àrees que se situen lluny del centre neuràlgic de la normativització del català i, àdhuc, més enllà de la frontera administrativa dels territoris que oficialment parlen català. Aquest és el cas del llibre que presentem aquí, elaborat per Mar Massanell i Messalles, professora de la Universitat Autònoma de Barcelona, i resultat de la tercera part de la seva tesi doctoral titulada *La progressió d'isoglosses d'est a oest en el català del Principat: sis estudis de cas* (2009), dirigida pel Dr. Joan Veny i tutoritzada per la Dra. Mila Segarra.

L'objectiu central de la investigació duta a terme per la Dra. Massanell en aquest llibre és determinar, en una primera aproximació a la realitat dialectal nord-occidental, els efectes que sobre aquest geolècte ha exercit des dels registres formals la varietat estàndard difosa a través del sistema educatiu i dels mitjans de comunicació de massa catalans, a partir de l'adveniment de la democràcia a Espanya i després de la presa d'un procés d'estandardització de la llengua catalana dins el Principat. Aquest context històric i sociopolític ha afavorit una ràpida expansió d'un model supradialectal que, tanmateix, reposa